

ДІАГНОСТИКА МІЖСОБИСТІСНИХ ВІДНОСИН ДІТЕЙ-ПІДЛІТКІВ

Статтю присвячено розкриттю поняття "міжособистісні відносини", основних характеристик та методів діагностики міжособистісних відносин дітей-підлітків. Проаналізовані особливості спілкування у підлітковому віці.

Ключові слова: міжособистісні відносини, підлітки.

Соціальне середовище дітей постійно розширюється та змінюється. Особливо суттєво змінюються соціальні межі в підлітковому віці. Підлітки, незадоволені відносинами у сім'ї, схильні до спілкування з однолітками, де задовольняється більша частина їх інтересів. У таких умовах для кожного підлітка у колективі виникає неповторна ситуація спілкування та міжособистісних відносин, кожний займає серед однолітків певне положення. Підлітки по-різному переживають відносини з однолітками: одні не усвідомлюють свого реального положення та ідеалізують свої відносини з оточуючими, інші, навпаки, перебільшують ситуацію і часто переносять невдачі з однієї сфери відносин у іншу.

До проблеми міжособистісних відносин звернені роботи багатьох вчених (Л. Байборода, Н. Обозов, І. Юсупова та інші), які фіксують ряд характеристик міжособистісних відносин.

Під взаємовідносинами розуміють особистісне важливе, образне та інтелектуальне відображення людьми один одного, що являє собою їх внутрішній стан. Саме спілкування є тим процесом, в якому даний стан актуалізується і проявляється; це така поведінка, в процесі якої розвивається, виявляються та формуються міжособистісні відносини.

Міжособистісні відносини є найбільш значущими для особистості. Неофіційність, особиста значущість, емоційна насиченість становлять основу для впливу стосунків на особистість.

Міжособистісні відносини – сукупність об'єктивних зв'язків та взаємодій між особами, які належать до певної групи. Характерною ознакою міжособистісних стосунків є їх емоційне забарвлення. [5, с.98]

Отже, ми можемо визначити їх як взаємини, що формуються в процесі безпосередньої взаємодії, мають неформальний характер і мають емоційно забарвлену та значущу оцінку партнерів по спілкуванню.

Міжособистісні відносини охоплюють широке коло явищ, але головним регулятором неповторності міжособистісних стосунків є привабливість однієї людини для іншої. Тому стан задоволеності-незадоволеності виступає основним критерієм оцінки таких стосунків.

Оцінка міжособистісних відносин передбачає проведення їхньої класифікації. Так, М. Обозов пропонує таку класифікацію міжособистісних відносин: знайомства, приятелювання, товариські, дружні, любовні, подружні, родинні, деструктивні. [2, с.83]

Подібна класифікація спирається на кілька критеріїв: глибину стосунків, вибірковість щодо партнерів, функції стосунків.

Процес міжособистісних відносин тісно пов'язаний з емоційною сферою. Почуття, співчуття та співпереживання допомагають адекватному розумінню інших людей. Уміння сприйняти почуття іншої людини як власні, здатність до емоційного відгуку – необхідний компонент спілкування та специфічний засіб пізнання людини людиною. Цей феномен має назву емпатія.

Так І. Юсупов зазначає, що емпатійні якості розвиваються тим інтенсивніше, чим багатшими й різноманітнішими є уявлення про інших людей. Розуміння інших пов'язане з розумінням самого себе. [7]

Отже, розвиток емпатії залежить не стільки від кола взаємодії з іншими людьми, скільки від суб'єктивної значущості цих осіб для особистості, тобто зумовлений кількістю осіб, яких вона по-справжньому цінує. Обмеженість кола осіб, яким схильна співчувати людина, не тільки блокує емоційну чутливість, в окремих випадках вона може переходити в жорстокість.

Кожний підліток має власний репертуар ролей та ситуацій міжособистісних відносин серед однолітків.

Для визначення загальної структури міжособистісних відносин та статусу окремої дитини використовується соціометричні методики, методи

дослідження соціальних зв'язків та ін.

Соціальний статус може розглядатися як реальне положення підлітка у колективі ровесників. Розрізняють такі види статусу: «зірка», «прийнятий», «неприйнятий», «ізольований». [3]

Дослідження міжособистісних відносин підлітків серед однолітків можливе за допомогою методики «Дослідження соціальних мереж підлітка». У результаті дослідження соціальний педагог отримує повне уявлення про характер взаємовідносин підлітка з оточуючими.

Підлітки прагнуть до взаємин із ровесниками. Стосунки з товаришами перебувають у центрі життя підлітка, багато в чому визначаючи решту аспектів його поведінки і діяльності.

Для підлітка важливо не просто бути разом з ровесниками, а посідати серед них становище, що задовольнятиме його. Для деяких це намагання може виражатися через бажання посісти серед однолітків позицію лідера, для інших – бути визнаним, улюбленим товаришем, ще для інших – непорушним авторитетом у якійсь справі, але у будь-якому випадку є головним мотивом поведінки школярів. Саме невміння, неможливість досягти такого становища найчастіше є причиною недисциплінованості, навіть правопорушень підлітків, що супроводжується конфліктністю підлітків до підліткових компаній [1, с. 112]

У дослідженні міжособистісних відносин найбільш важливим показником є рівень конфліктності та її специфічні риси. Так Л. Петровська розглядає чотири основні групи понять, важливих для соціально-психологічного аналізу конфлікту: структура конфлікту, його динаміка, функції та класифікація. [4]

У структурі конфлікту можна виділити такі основні поняття: учасники конфлікту, умови перебігу конфлікту, образи конфліктної ситуації, можливі дії учасників конфлікту, наслідки конфліктних дій. Розгляд динаміки конфлікту являє собою розподіл його на певні стадії: виникнення об'єктивної конфліктної ситуації, усвідомлення її, здійснення конфліктної поведінки, розв'язання конфлікту. Функціональний аспект конфлікту зумовлений потребою змін у

людських стосунках. Конфлікт є протиборством, зіткненням протилежних тенденцій, оцінок, принципів, еталонів поведінки щодо його предмета. Конфлікт відбиває прагнення затвердити принцип, учинок, ідею, самоствердитися. В міжособистісних взаєминах конфлікт є деструкцією цих стосунків на емоційному, пізнавальному та поведінковому рівнях.

Більш глибокому розумінню конфліктів сприяє їх класифікація, що має спиратися на соціально-психологічні ознаки. Класифікація конфліктів відіграє важливу роль у розв'язанні конфліктних ситуацій. Адже ми знаємо, що тільки при умові правильно встановленого діагнозу можливе ефективне лікування. А. Єршов пропонує при проведенні дослідженні конфлікту класифікувати його за такими ознаками: за джерелом, за змістом, за значущістю, за типами вирішення, за формами вияву, за типом структури взаємин, за соціально-психологічним ефектом, за соціальними результатами. [6]

Учені К. Томас та Р. Кілмен визначають п'ять основних стилів поведінки у конфліктних ситуаціях, що спираються на власний стиль, стиль інших учасників конфлікту, а також на тип самого конфлікту: стиль конкуренції, ухилення, пристосування, компромісу, співпраці. Стиль поведінки в кожному конкретному конфлікті визначається ступенем прагнення задовольнити власні інтереси (діючи активно чи пасивно) та інтереси протилежної сторони учасників конфлікту (діючи спільно або індивідуально). [5]

Важливо зрозуміти, що кожний з названих стилів ефективний тільки за певних умов. Треба вміти адекватно використовувати кожен із них і робити свідомий вибір, ураховуючи конкретні обставини. Найкращий підхід визначається конкретною ситуацією.

Підлітки можуть переживати конфлікти на будь якій стадії свого розвитку. Зменшення, вирішення, усунення, розв'язання конфліктних ситуацій дозволить забезпечити успіх у досягненні мети, краще зрозуміти інших.

Отже, ми визначили основні характеристики міжособистісних відносин підлітків. На відносини впливають різні чинники: вікові особливості, характер та спрямованість спілкування серед однолітків, неформальні об'єднання,

навколишнє середовище та інше.

Таким чином, застосування зазначених діагностичних методик допоможе соціальному педагогу скласти повне уявлення про особливості міжособистісних відносин серед підлітків.

Література

1. Донцов, А. И. (2003). О понятии группы в социальной психологии. *Социальная психология. Хрестоматия*. (Сост.). Е. П. Белинская, О. А. Тихомандрицкая. Москва.
2. Обозов, Н. Н. (1981). О техкомпонентной структуре межличностного взаимодействия. *Психология межличностного познания*. Москва: «Педагогика».
3. Овчарова, Р. С. (2001). *Справочная книга социального педагога*. Москва. ТЦ «Сфера».
4. Петровская, Л. А. (1997). О понятийной схеме социально-психологического анализа конфликта. *Теоретические и методологические проблемы социальной психологии*. Под ред. Г. М. Андреевой, Н. Н. Богомоловой. Москва.
5. Психологія. *Підручник*. (1999). За ред. Ю. Л. Трофімова. Київ: «Либідь».
6. Скот, Дж. Г. (1991). *Конфликты и пути их преодоления*. Киев.
7. Юсупов, И. М. (1991). *Психология взаимопонимания*. Казань.

Сіваченко І.Г., м. Харків

АКСІОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДІЯЛЬНОСТІ ПЕДАГОГА ЯК ВИХОВАТЕЛЯ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

У статті розглянуто деякі науково-методичні аспекти становлення й розвитку професійної позиції педагога як вихователя в умовах реалізації концепції Нової української школи. Позиція педагога як вихователя передбачає усвідомлення педагогом необхідності та важливості гуманістичного змісту виховання, особистісного та професійного саморозвитку як вихователя, співпраці зі своїми колегами як колективом вихователів, взаємодії з середовищем дитини з метою активізації його виховного потенціалу та освоєння відповідних способів педагогічної діяльності. Наведені дослідження доводять потребу у подальшій науково-методичній роботі щодо підвищення компетентності педагогів у сфері виховання, що здійснюється у різноманітних формах в умовах післядипломної педагогічної освіти.

Ключові слова: гуманізація виховання, науково-методична робота, педагогічна аксіологія, післядипломна педагогічна освіта, позиція педагога, розвиток професійної позиції педагога як вихователя.

Концепція реформування загальної середньої освіти України “Нова українська школа” ґрунтується на баченні сучасної школи як простору дитинства, де найповніше реалізуються потреби кожної дитини у пізнанні світу й самої себе, взаємодії з іншими людьми й природою, формуються моделі поведінки, відбувається становлення й самореалізація кожної особистості [5].